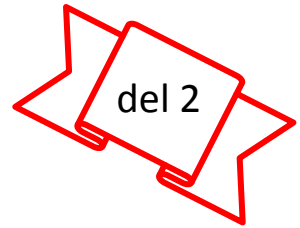

Øen Thorseng Del 2

Beskrivelse

over

Øen Thorseng

af

Fred. Christ. Lund,

Sognepræst for Landet Menighed

.....

Med et steentrykker Kort over Thorseng og den omegn.

(mangler i bog)

.....

Odense 1823

Trykt paa Gorfatterens Forlag hos S. Hempel,

Eier af Fyens Stifts Adressekontoir og Bugtrykkerie.

.....

Øen Thorseng Del 2

Manglende kort hentet på Rex.kb link [klik her](#)

4de. Kapitel.

Thorsengs Naturbeskrivelse.

Idet jeg giver nærværende Kapitel denne Overskrift har jeg dermed en dobbelt Hensigt. Jeg troer nemlig at Ordet, Naturbeskrivelse, baade efter Etymologien og Talebrugen kan betyde saavel en tro Skildring af et Lands, en Egns Naturskønheder, som og en Beskrivelse over de Gjenstænder af Naturens 3de Riger, som findes i samme.

Begge Dele agter jeg, dog særskilt, at sammendrage i dette Kapitel. Først vil jeg da bestræbe mig for at skildre denne Øes virkelige Naturskønheder.

Øen Thorseng Del 2

Var Thorseng en ved et uoverskueligt Hav fra alle andre Lande aldeles afsondret Øe, laae den, liig St. Helena, midt i det vide Ocean, begrænsedes dens Horizont paa alle Sider af Himmel og Hav, og intet menneskeligt Øie paa den formaaede, end i den fjerneste Afstand, at opdage andre Landes eller Øers Kyster, kort var Beskueren aldeles nødt til at indskrænke sig til lagttagelsen af de Gjenstænder, som Øen selv frembyder for Øiet - saa vilde han endda finde Tilfredsstillelse for sin Skuelyst og Standpuncter nok, fra Skuet af Øens Eiendommeligheder vil aftvinge ham den Tilstaaelse, at Thorseng er et skjønt Land.

Et Areal af noget over een kvadrat Miil, overalt omgivet med Hav, der danner meget uregelrette Bugter og Bøininger omkring dets Kyster; afvejlende med Bakker og Sletter, der for det meste bære umiskjendelige Vindesbyrd om Jordbundens Frugtbarhed; besat med større og mindre Skove, der snart i sammenhængende Strækning bekrandse Strandbredden, snart adspredte sig i Grupper af de forskellige Former af Størrelser; gjennemskaaet af Veie, der føre deels til og igjennem sammenbygte, med Frugthaver omgivne Landsbyer, deels forbi eenligt beliggende, velbyggede, ofte med Tegl behængte Gaarde og Huse - et saadant Areal maa nødvendigt frembyde mange og meget afvejlende Naturskønheder for lagttagerens Øie; hvad enten han fra et høit Sted søger at overskue det Hele eller han med Vandringsstaven i Haand begiver sig fra Sted til Sted for at betragte de enkelte Dele, eller og han i Baad omfarer Øens Kyster for ogsaa at tage dens skønne Udside i Øiesyn og, faa at sige, betragte dens Skønheder i Profil.

Thorsengs Skønhed og Ynde blev derfor og altid erkjendt, men enhver maa dog tilstaae, at Øen ogsaa i denne Henseende siden Udskiftningen har vundet meget. Dertil bidrage ikke allene de mange udflyttede Gaarde og Huse, der give Øiet saa mange flere Hvilepunkter, idet de omgivne med indhegnede Haver, danne behagelige Grupper; men især de indgrøftede med levende Hegn af forskellige Buskvæxter beplantede Veie, samt de mangfoldige andre Indhegninger, der overalt krydse hinanden og give hele Øen Udseende af en stor yndig Have. Da disse levende Hegn vexelvis stives, kan man sjældent medrette klage over, at de betage den Reisende Udsigten, snarere bidrage de ofte til end mere at hæve dennes Skønhed, idet de kun for en Tid skjule for Øiet det, der strax derefter destomere overraskende frembyde sig for samme. Overalt vil den Reisende her ikke savne behagelige Udsigter; kun maa han ikke allene binde sig til Landeveien, skjøndt denne heller ikke er fattig derpaa, der kommer Sønder fra, da derimod den, der kommer fra Norden, beholder de fleste Skønheder bag Ryggen.

Hvad der især maa fryde den Reisende her paa selve Øen er deels Synet af Frugthaverne, der om Foraaret forlyste ved deres Blomsters brogede Farver og behagelige Lugt og om Efteraaret bugne under Vægten af herlige Frugter, deels lagttagelsen af mange virkelig veldyrkede Korn- og Foder - Marker, der her saa skjønt afvexle med hinanden. Til denne Afvexling bidrager meget det her endog hos Bonden i mange Henseende Agerbrug, der, ligesom det nyttigere for Pungen, ogsaa er behageligere for Øiet. Derfor trættes dette ikke heller her, som i saa mange andre af Dannemarks Egne, ved Synet af den evige Halmsæd, Rug, Byg og Havre, samt de nøgne skaldede Græsmarker eller Overdreve, men oplives bestandig og frydes ved snart at støde paa en blomstrende Klevermark, snart paa en frodig Ertemark, snart paa en eller flere Agre med Vikke, Vikkehavre eller Bønner, snart paa et Stykke Land med Kartofler, Hør og Hamp, stundom og paa et Stykke Hvede- eller Boghvede - Land. Hertil kommer endnu de mange, smaa ofte særdeles veldyrkede Huusmandslodder, der enten ligge adspredte imellem Gaardsmændenes større indhegnede Kobler, eller og, som ved Troense, samlede ved hinanden, blandt hvilke sidste mange baade formedelst deres herlige Indhegning, der dog om faa smaa Lodder vel stundom er til større Skade end Gavn, og formedelst deres frugtbare Afgrøder med større Ret føre Navn af Haver end af Marklodder.

Øen Thorseng Del 2

Foruden det Anførte, som egentlig er en Virkning af Flid i Landvæsenet ogsaa andre Konstens og Vindskibeligbedens Værker til at forøge Thorsengs Naturskønheder. Ei at tale om adskillige vakre tildeels til alemeennyttigt Brug paa velvalgte Steder adspredte Bygninger, henregner jeg hertil fornemmelig Valdemars imponerende Slot, med sine symetrisk skønne Bygninger, omgivet af Alleer, Haver og Lystskove, fremdeles Bregninge Kirke, der kneiser frem paa Øens høiste Bakke, stundum synes at hvile paa Skovens Toppe og beskuer hele Øen, ligesom den og fra ethvert Punkt paa Øen, der ikke indgrændses af ganske nærliggende Gjenstænder, kan beskues, og endelig Flækken med de under sammes Brink næsten altid paa Stabel liggende Fartøier, der, formedelst den paa dem herskende Virksomhed og i Forening med de dem omgivende Træer, Huse, Vandmøller og Skibe, afgive et saare skjønt og for mange Fremmede sjældent Skuespil.

Endelig har Thorseng, blot som en fra ethvert Land isoleret Øe betragtet, den særegne Skjønhed, at den synes at have et Naboskab i en Deel af sig selv, idet nemlig Halvøen Vemmenæs, der indslutter den halve Deel af Lungebugten, lettelig antages for at være en noget fraliggende Øe og giver derfor den samme behagelige Afvexling af Land og Vand, som ellers finder Sted hvor flere Øer ligge jevnside ved hinanden.

Dog hvormegen Aarsag man end har til at prise Thorseng i og sig selv, som et skjønt Land, saa kan man dog ikke nægte, at det fornemmelig er denne Øes Beliggenhed og dens Omgivelser, som giver den en saa fortrinlig Rang blandt Danmarks skønne, ynderige Egne. Dens nærmere eller fjernere Afstand fra de forskellige Lande og Øer, som omringe den eller som øines fra den, er det, som baade gjør Udsigten fra dens Høider saa malerisk skjønt og tillige Seiladsen omkring dens Kyster saa yndig. Paa ethvert frit og nogenlunde høit Sted paa Øen har man en skjønt og paa mangehaande Afvexlinger riig Udsigt; men intetsteds er den saa stor, saa viid, saa omfattende som paa Bregninge Banke.

Bestiger man det af nærværende Stamherre ovenpaa Kirketaarnet anlagte øverste Observatorium, da han man et sandt Panorama, og det naar Veiret er gunstigt og Horizonen klar, det skønneste, man kan ønske sig. Er man end ikke meget over 500 Fod ophøiet over Havets Overflade, saa er dog Udsigten til alle Sider, idet mindste i Danmark, en af de sjeldne.

Hvad der især gjør den saa tillokkende og bidrager saa meget til at Øiet aldeles ikke trættes ved den, er uden Tvivl dette, at de beskuede Gjenstænder ikke allene ere mange og mangfoldige, ikke allene skjønt afvexle med hinanden, men tillige findes saa personlige fordeelte, at Synet overalt finder Hvilepuncter; og lige fra Taarnets Fod indtil den fjerne Horizont, mod Sønden, endog i en Afstand af 10 Mile, støder paa noget, der vækker Tilskuerens lagttagelseslyst. Hertil kommer endnu dette, at skjøndt Udsigten i passende Veir paa enhver Tid af Dagen er tryllende, saa er dog hver Side af det hele Panorama fortrinlig skjønt paa en Dagstid fremfor paa en anden, eftersom de forskellige Egenes Gjenstænder formedelst Solens Stand paa Himlen enten befinde sig Lys eller Skygge.

For den, der ikke har Leilighed til oftere og til forskellige Tider paa Dagen at tage denne seeværdige Udsigt i Øiesyn, er Aftenstunden omtrent en Time eller halvanden før Solens Nedgang, den tid, som meest anbefaler sig, eftersom da de østlige meest mangfoldige Gjenstænder ere oplyste, og Tilskueren, naar han betragter disse, befinder sig imellem dem og Solen.

Kaster man nu fra det tryllende Standpunkt, Bregninge Observatorium afgiver, som fra et Centrum i en Cirkel af 40 Miles Perepherie, sit Øie ud imod denne forskjellige Punkter, saa finder man kun imod Norden

Øen Thorseng Del 2

Gjenstænder, der i en Afstand af 1½ til 2 Mile vise sig høiere end hiint Standpunkt. Derfor er og Horizonten i denne Egn noget indskrænket, men selv dette gjør en skjøn Kontrakt mod den ellers aldeles aabne og vide Udsigt til de øvrige Verdens Hjørner, der tillader at overskue en Flade af over 100 kvadrat Mile, indbefattende, eller berørt af det sydlige Danmarks fleste Provindser.

Det skønne Thorseng selv udgjør overalt Forgrunden i dette store Malerie; dog Øiet glemmer at dvæle ved saa nærliggende Gjenstænder, som de Øen selv frembyder, hvor skønne de end ere, for ubetinget at vanke om i det uoverskuelige Fjerne. Mod Norden hæver sig Fyens sydlige Kyst med alle sine Skove, Landsbyer, eenlige Steder, Møller og Kirketaarne amphitheatralsk i Veiret. Først ½ tik 1½ Miil op i Landet begrændses Udsigten af høie Bakker, hvis Rygge ei ere blottede for interessante Gjenstænder. JN. N. O. omtrent ved Skaarup dannes imellem Bakker og Skove en bred Dal, ud over hvilken det skarpseende, dog ubevæbnede Øie bliver Sjælland vaer hiin Side Beltet, hvis graaladne Overflade tydelig skjelnes imellem Landene. Med Kikkerten opdages Korsør, Boeslunde og flere Kirker. Synker Øiet, stødet det paa Svendborg Sund, der, liig en mægtig Flod, slynger sig imellem Thorsengs, Fyens og Thorøes Kyster; hist og her taber det sig bag en Bakke eller Skov, saa at de gjennemgaaende Skibe med fremragende Master og Seil synes at glide hen over Landet; det gamle Svendborg med sine tvende Kirkespire og mange i Havnen beliggende Skibe, samt det yndige Bjørnemose, speile sig i dets blanke Overflade. Desuden tjener Skibsbyggerværftet ved Svendborg, Thorøe og St. Jørgens Kapel samt flere Gjenstænder til endnu mere at oplive det skønne nordlige Malerie.

Mod Østen støder Øiet paa et endnu skønnere. Det har her et sjeldent afvexlende Syn af 4 Gange Land og 3 Gange Vand, idet det med eet Blik overskuer Thorsengs østlige Deel ud over Troenses og Slottets Ynde og Skovrige Egne, Lungebugten, Halvøen Vemmenæs, Vemmenæs Sund, Langeland, store Belt og endelig Lolland, der tydelig kjendes imellem Langelands skovkronte Bakker. Dette sidstnævnte Land fremviser sig med sin hele 7 Mile lange Udstrækning lige fra Hov indtil Fakkebjerg og er riigt paa afvexlende Gjenstænder, blandt hvilke foruden Rudkjøbing, der ligger aldeles tydeligt for Øiet, skjelnes Tranekjær Slot, Fakkebjerg Fyretårn og de fleste af Landets Kirker. Paa de forskjellige Vande imellem Landene sees større og mindre Fartøier, hvis Seil give Gjenskin af Solen; fordum kun som et lysende Punkt, og i de uforglemmelige Somre 1807 og 1808 havdes derfra endog det flotte Skuespil af forbiseilende og for Anker liggende Orlogsfloder, ja af Søeslag imellem Fjendens armerede Brigger og vore Kanonbaade. Paa det sig i Baggrunde svagt hævende Lolland øines en hvid skinnende Plet, der synes at være et Skib, men i kikkerten iagttages at være Nakskov Kirke.

Følger Øiet Langelands Udstrækning mod Sonden, synes dette Land at hænge sammen med Ærøe, der udgjør den sydlige og syd-sydvestlige Grændse for det fyenske Øehav, ligesom Langeland udgjør dets østlige. De mange mellemliggende Smaaøer forlyste Øiet, hvilket derimod paa det skaldede Ærøe kun opholdes ved Synet af Flækken Marstal, Kjøbstaden Kjøbing og et Par Kirketaarne. Desto hurtigere iler det erfor ud over denne Øe, og standser ikke førend ved lagttagelsen af tvende blaagraae Skyer, der dog kun øines i særdeles klart Veir og som i Kikkerten erkjendes for at være tvende paa den nordlige Kyst af Holsteen omtrent ved Hohevacht beliggende Skove. Denne næsten ukjendelige Gjenstand, der befinder sig i en Afstand fra Bregninge Kirketaarn af 10 Mile, er den fjerneste, Øiet opdager; og træt af at stirre paa den vender det sig mere mod Vesten, hvor der da først støder paa Kysten af Sønder Jylland omtrent ved Døttebøl eller Gelting i det Angelske og dernæst paa det nærmere beliggende, frugtbare og ynderige Als, der, seet om Morgenen, frembyder et saare malerisk Landskab.

Øen Thorseng Del 2

Over adskillige Smaaøer mod Vester, blandt hvilke ogsaa opdages Barsøe tæt ved Kysten af Hertugdømmet Slesvig, nærmer endelig Øiet sig igjen til Fyens Kyst, opdager endnu Faaborgs og Horne - Kirkespire, endelig meer imod Norden Fyens, Horizonten indskrænkende, Bakker og befinder sig saaledes igjen paa det Punct, hvorfra det begyndte sin Cirkelvandring. Paa denne har det ialt overskuet 8 Provindser, og Øer, som ere større end Thorseng,, omtrent 20 mindre Øer og Holme, 5 Kjøbstæder, 2 Flækker, 65 Kirketaarne, 20 Slotte og Herregaarde, 50 Veirmøller, foruden en stor Mængde Landsbyer, eenlige Gaarde og Huse, Skove og Fartøier.

Af denne ufuldkomne Skildring vil dog saa meget erkjendes, at Udsigten fra Bregninge Observatorium medrette henregnes iblandt de sjeldne i Danmark, ja er vel endog i sit Slags den eneste.

Imidlertid afgiver dette Observatorium ingenlunde det eneste interessante Standpunkt her paa Øen for en Elsker af skønne Udsigter. Disse findes i Mængde ved den nordlige Kyst af Thorseng, fornemmelig i Nærheden af Troense, i Troense selv og ved Valdemars Slot; ligesom og Bjerrebye Bakke og Halvøen Vemmernæs frembyde nogle Standpunkter, fra hvilke Udsigten er vakker og tillokkende.

Udsigt fra Bregninge Kirke.

Ogsaa fortjener Seiladsen igjennem Svendborg Sund fortrinlig at nævnes, som en af de yndige og behageligste, man kan foretage sig, især naar man med sagte Vind og i Følge med en Mængde større og mindre Fartøier langsomt glider hen imellem dets altid nye, altid forandrede Bredder. Disse forskellige Afstand fra hinanden, der gjør Sundet snart bredere, snart snævrere, og foraarsager, at man snart seer Gjenstænderne nær ved, snart temmelig langt fra; fremdeles Bøiningen, som Sundet danner omkring de forskellige Øers Kyster, hvorved man troer sig snart at beseile en Flod, snart et aabent Sund og snart en aldeles indsluttet Landsøe, endelig de paa og ved Kysterne værende Gjenstænders Mangfoldighed selv - alt dette gjør den ellers i sig selv eensformige Søefart her i høi Grad interessant og behagelig.

Øen Thorseng Del 2

Har jeg maaskee alt for længe dvælet ved Skildringen af Thorsengs ynderige Egne og maleriske Udsigter, saa maa Øens Rigdom paa samme tjene mig til Undskyldning.

Ingen, som under gunstige Omstændigheder besøger denne sjeldne Øe, vil finde Skildringen overdreven. Jeg begiver mig nu til dette Kapitels andet Formaal og kan ved samme fatte mig kortere.

Thorsengs Naturproducter, hvortil jeg henregner alle de Skabninger eller skabte Ting, som uden at høre til de almindelige Huusdyr, eller almindelig Planter, fremavles eller findes paa Øen, ere ikke meget forskellige fra det øvrige Danmark. Kun Planteriget gjør heri nogen Undtagelse, da Øens Flora virkelig er riig og indeholder adskillige ikke almindelige Planter.

Af vilde Pattedyr gives her Daadyr, blandt hvilke nogle hvide, Harer, Ræve, Strandoddere, Sælhunde, Marsvin, Maarkatte, Væsseler, som her kaldes den Vædske eller den Kjønnede, Egerne, Muldvarpe, Pundsvin, Aftenbakker og endelig Rotter og Muus, at hvilke sidste haves for Overflødighed, uagtet gamle Optegnelser, ja trykte Bøger aldeles nægte deres Tilværelse her paa Øen.

Daadyrene, hvis Antal for nærværende Tid beløber sig til 2 a 300, pleie her, at være særdeles fede og ansees af mange for det fortrinligste Vildt i Danmark. Maaren, forhen næsten ubekendt her, har paa de sildigste Aar formeret sig til en sand Plage. At den skulde være bleven bragt hertil i Krigens Tid med Fourage, er vel ikke rimeligt, snarere er den vandret hertil over Isen. Harernes, Egernes og Væslernes Mængde har siden dens Ankomst betydeligt aftaget.

Ogsaa har den paa nogle Steder fordrevet Rotterne af Udhusene og jaget dem ind i Stuehuset.

Strandoddere og Sælhunde fanges sjeldent, Marsvin endnu sjeldnere.

Af Fuglevildt haves her Vildgæs, Knortegæs og Gravgæs (Bøgeskrepper), Vildænder, Agerhøns, Holzsnepper, Kramsfugle og flere Arter Droseler, Bekkasiner, Regnsøver, Viber og Brokfugle, dog ere Agerhønsene ligesom og Skaderne næsten forsvundne, siden Maarens stærke Formerelse. Desuden gives her Ørne, Høge, Ugler, Ravne, Krager, saavel sorte som graae, samt Storke, Heirer, Maager, Turner, Skovskader, Skovduer, Grønspetter, Gjøge, Vubbere og flere. Af Sangfugle især Lærker og Nattergale.

(Fasaner skulle efter sigende i flere Aar have opholdt sig i Skovene omkring Slottet, fra hvilket de formodentlig ere bortfløine, men nu ere de uddøde.)

De Amphibier, som findes her paa Landet, ere, foruden de almindelige Frøarter, Peder Ores Frøe, Skrubtudser, den lille Landfirbeen, Snogen og Staalormen.

Af Fisk fanges omkring Øens Kyster især Aal, Torsk, Flyndere af forskellige Arter, Hornfisk, Ørter, Villinger, Makreel og Sild undertiden i stor Mængde.

Reier, som her kaldes Hopper, ere almindelige, sjeldnere ere Hummer. Muslinger, her Skjelfisk, findes ved Troende og Slottet,

For den kyndige Plantesamler afgiver Thorseng en riig Høst, og kommer han især som var Tilfældet med mig, fra Jyllands mørke Heder til denne danske Floras Yndlingsøe. saa frydes han næsten, hvert Skridt han gjør, ved Synes af ham usædvanlige Planter, ja overraskes endog stundom af ganske ualmindelige

Øen Thorseng Del 2

Sjeldenheder. Vel søger han her Bøllernes skønne Urter, Andromeden, Volverlei, og mange andre vakkre Hedeplanter forgjæves, kun almindelig Lyng og den ellers ikke almindelige Mark-Bynke, *Artemisia campestris* finder han paa Thorsengs Hede, det er Toppen af Bregninge Banke, men Savnet af hiine erstattes ham rigelig ved en Overflødighed af andre Vexter, som Marker, Enge, Skove og Strandbredde frembringe.

Sikkert indeholde Thorsengs Qvadrat - Miil over 500 phanerogame Plantearter, blandt hvilke ere mange ualmindelige og nogle meget sjeldne.

Blandt mange andre anfører jeg følgende, som ikke i alle Danmarks Egne ere almindelige:

Vaar Ærenpriis

Veronica verna

Brynagtig hvid Sjkæne

Schæenus fuscus

Øen Thorseng Del 2

Giftig Raigræs

Lolium temulentum

Kilde Montie

Montia forstana

Almindelig Kartebolle

Dipsacus silvestris

Øen Thorseng Del 2

Stor Hørsilke

Cuscuta europaea

Kamformigt Vandar

Postamogeton pectinatus

Slindsende Vandar

Potamogeton lucens

Øen Thorseng Del 2

Læge Steenfrøe

Lithospermum officinale

Meeler Koedriver

Primula farinosa

Almindelæg Tusindgylden

Chironia Centaurium

Øen Thorseng Del 2

Almindelig Vedbende

Hedera Helix

Tætfrøet Gaasefod

Chenopodium polysperm

Bredbladet Faarelæger

Statice Limonium

Øen Thorseng Del 2

Liden Musehale

Myosurus minimus

Almindelig Vandnavnle

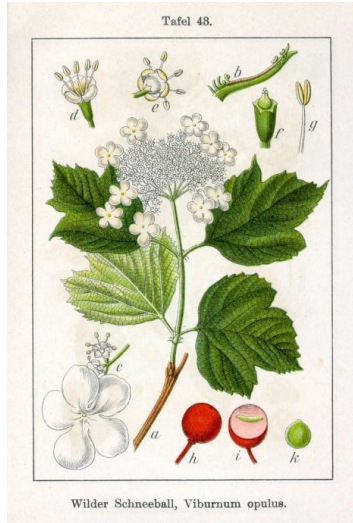
Hydrocotyle vulgare

Vend Stilke

Phellandrium aqvaticum

Øen Thorseng Del 2

Almindelig Qvalkved

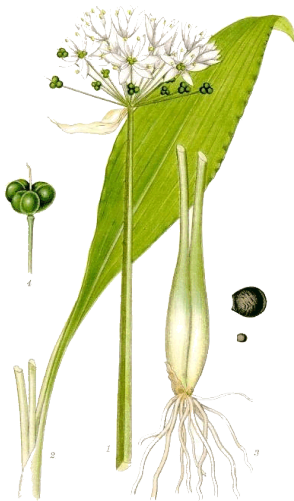
Viburnum opulus

Skov - Løg

Allium scorodopras

Rams - Løg

Allium ursinum

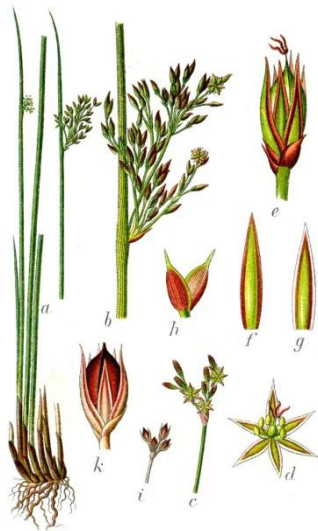
Øen Thorseng Del 2

Kantet Kondal

Convallaria Polygonatum

Blaagraat Siv

Juncus glaucus

Smalbladet Dueert

Epilobium angustifol

Øen Thorseng Del 2

Buskagtig Løn

Acer campestre

Bredbladet Fladstjerne

Stellaria nemorum

Knippelblomstret Nellike

Dianthus Armeria

Øen Thorseng Del 2

Rundtakket Nellike

Dianthus deltoides

Strand Nellike

Dianthus superbus

Blaagraa Fladstjerne

Stellaria glauca

Øen Thorseng Del 2

Tykbladet Sandvaaner

Arenaria peploides

Skov Pragstjerne

Lychnis sylvestris

Fuglebær Krage

Prunus Avium

Øen Thorseng Del 2

Arblomstret Druemunke *Actæa spicata*

Ranunkelartet Anemone *Anemone Ranunculoides*

Ager Ranunkel

Ranunculus arvensis

Øen Thorseng Del 2

Stivhaaret Ranunkel

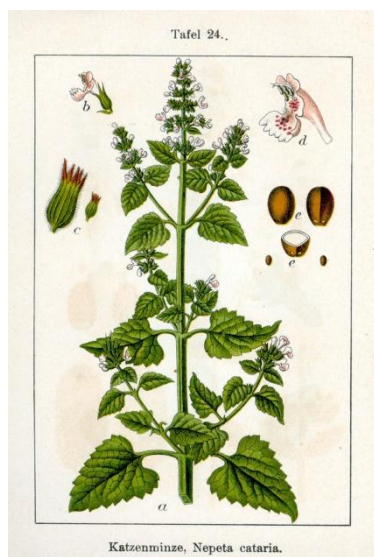

Ranunculus philonotis

Krybende Læbeløs

Ajuga reptans

Almindelig Katteurt

Nepeta Cataria

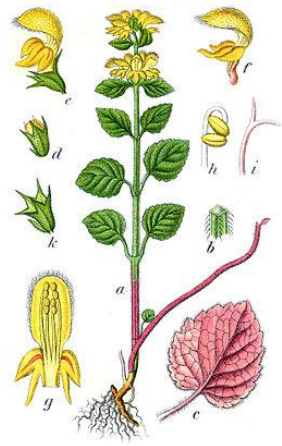
Øen Thorseng Del 2

Almindelig Jernurt

Verbena officinalis

Guul Varsvælg

Galeobdolon luteum

Almindelig Merian

Origanum vulgare

Øen Thorseng Del 2

Firkantet Koefode

Melampyrum cristatum

Ager Koefode

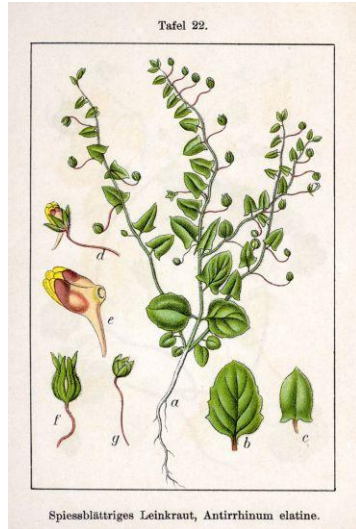
Melampyrum arvense

Eng Koefode

Melampyrum pratense

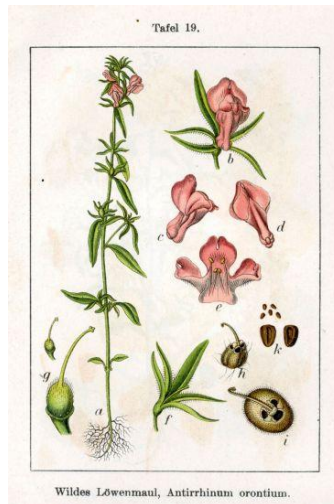
Øen Thorseng Del 2

Piilbladet Torskemund

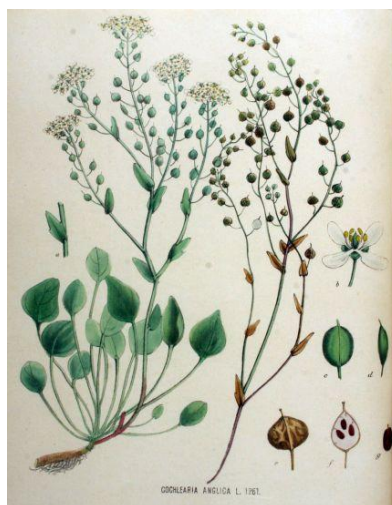
Antirrhinum Elatine

Langbægret Torskemund

Antirrhinum Orontium

Engelsk Kokleare

Cochlearia anglica

Øen Thorseng Del 2

Glat Taarnurt

Turritis glabra

Gyldenlak Hjørneklap

Erysimum cheiranthoides

Storbægret Storkenæb

Geranium enlumbinum

Øen Thorseng Del 2

Rosen Katost

Malva Alcea

PURZE. — *Ulex Europæus*.

Opret Tornblad

Ulex europæus

Skov Vikke

Vicia sylvatica

Øen Thorseng Del 2

Liden Fuglekloe

Ornithopus perpusillus

Sølvbladet Astragel

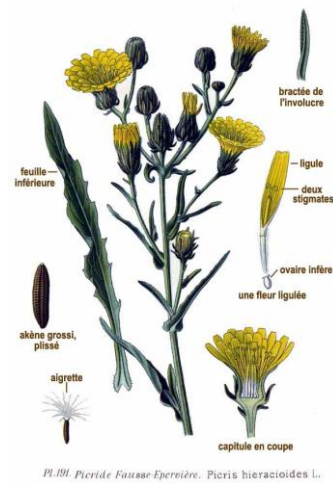
Astragalus glycyphyllos

Liggende Perikon

Hypericum launifolium

Øen Thorseng Del 2

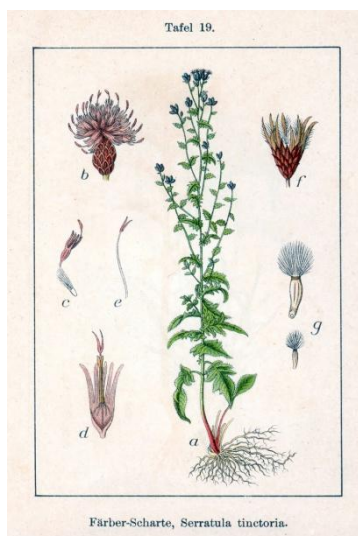
Heelbladet Bittermelk

Picris Hieraciodes

Liden Svineøje

Sonchus palustris

Enge Skjær

Serratula tinctoria

Øen Thorseng Del 2

Storbladet Hestehov

Tussilago Petasites

Almindelig Gyldenriis

Solidago virens

Almindelig Alanz

Inula helenium

Øen Thorseng Del 2

Brittannisk Alanz

Inula britannica

Blodgangstillende Alanz

Inula dysenterica

Loppe Alanz

Inula pulicaria

Øen Thorseng Del 2

Fremliggende Firkløft

Cotula coronopifolia

Tyndaxet Horndrager

Orchis mascula

Bruun Fliglæbe

Ophrys Nidus avis

Øen Thorseng Del 2

Tobladet Fliglæbe

Ophrys ovata

Kjær Huulkæbe

Serapias palustris

Plettede Arum

Arum maculatum

Øen Thorseng Del 2

Smalbladet Dunhammer

Typha angustifolia

Eenboe Galdebær

Bryonia alba

Paa den under Thorseng hørende Øe Hjortøe findes almindelig *Asparagus officinalis* vildtvoksende, derimod har jeg paa Iholm forgjæves søgt den i Plantelærerne, som der voksende, anførte, uægte *Iris spuria*.

Af skadelige Ukruds Planter anføres her foruden Klinte og Heine, af hvis Frøe det øverste Jordlag næsten overalt er fulde: *Kiddise*, især *Sinapis arvensis*, onde Urter, *Chrysanthemum segetura*, Blaaurter, *Centaurea Cyanus*, Ager Ranunkel, *Tan. arvensis*, Tar, Tadder, *Ervum tetraspermum* og *hirsutum*, Snerle, *Convolvulus arvensis*, Haneke, *Galeopsis Tetrahit* og *cannabinæ*, Rødbynke, *Rumex Acetosella*, hvide Urter,

Øen Thorseng Del 2

Crysanthemum, leueanthemum og Anthemis arvensis, samt Ager Tidsel, Serratula arvensis som de almindeligste paa Korn og Kleveragre, Skrae eller Skjaller, Rhinanthus Christa galli paa Enge og Krageklør, Ononis spinosa paa længe hvilende Marker.

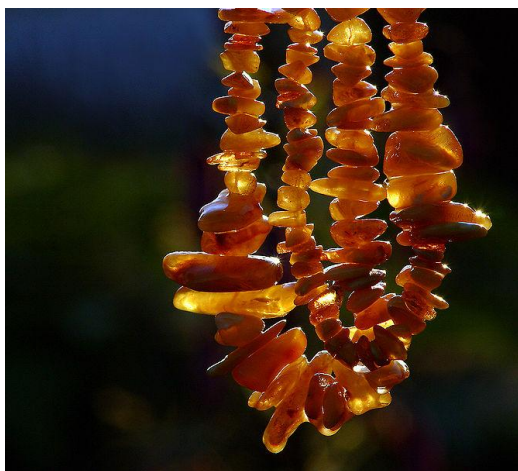
I Slotshaugen findes adskillige udenlandske Træ- og Buskearter, hvoraf nogle ere forplantede til andre Hauger og paa Kirkegaardene. De Pile- og andre Træe-Arter, som man her meest lægger Vind paa for Nyttens Skyld, skulle paa sit Sted omtales.

Hvad Thorsengs Mineralier angaaer, da lader sig kun lidet sige om samme. Jordbunden indeholder, den større eller mindre Deel af vegetabilsk Muld fra regnet, en afvexlende Blanding af Leer og Sand. Reen, feed, guul Leer tjenlig til Muursteen findes paa adskillige Steder; blot Sand især paa Bregninge Banke og ved Strandkanten. Hvor Sandet er gunst er det og i Almindelighed dybt og lader sig derfor vanskelig forbedre. Undertiden har den lettere Sandjord et fastere Underlag af Leer og er da baade frugtbar og let at bearbejde.

Mergel gives her paa adskillige Steder, som oftest kun lidet kalkholdig og meest anvendelig paa sandige Jorder, hvor dens Virkning, formedelst den Mængde Leer, den indeholder, er mere mekanisk end kemisk, Blaaleer findes paa sine Steder i Strandbredden under Havets Overflade. Paa en Mark ved Vornæs Noer er nylig fundet en ganske kort Leerart, der er meget fiin, bliver ved simpel Lufttørring særdeles haard, og syntes endog i denne Tilstand at kunne modtage et Slags Politur. Tørv findes her paa adskillige Steder, men for det meste af slet Bonitet, den er som oftest blandet med Svovl og undertiden med en blå Farvejord, der vist lod sig anvende af Malerne.

Blandt Steenarterne her paa Landet udmærker sig en Art løs Kamp, som let lader sig kløve eller spalte i tynde Skiver, hvilke jevnlig anvendes til Sluser og andre Steensætninger.

Ved Strandbredden finder man ofte de saakaldte Vetterlys, for dum, siger man, opskylledes ogsaa undertiden Bernstein, Et Naturlegeme, der synes at være petrificeret Træe er ligeledes ved Strandbredden temmelig almindeligt.

Bernsteen eller Barnsteen = Rav

Øen Thorseng Del 2

5te Kapitel.

Thorsengs statiske og oekonomiske Beskrivelse.

En af Naturen saa vel udstyret Øe kunde ikke savne en Befolkning, hvis Størrelse maatte svare til den Leilighed, Jordens Frugtbarhed og andre lokale Omstændigheder frembøde til Næring og Underholdning. Virkelig er ogsaa Folkemængden paa Thorseng større end maaskee paa noget ligestort Areal i Danmark udenfor Kjøbstædernes Grunde, nogle af de mindre Øer f. Ex. Amager, Ærø og Strynø undtagne. Af første Kapitel sees, at den i Aaret 1801 beløb sig til 2958, men den er i de sidste 16 Aar voxen til over 3600, hvortil dels adskillige Gaardes Udparcellering, dels Vaccinationens tillige Indførelse her paa Landet har bidraget meget. Antallet paa Fødte flere end Døde var i Aaret 1816 omtrent 50 og skjøndt dette Forhold vel ikke hvert Aar finder Sted, saa udvise dog Kirkebøgerne tydeligt, at hver Aar har et mærkeligt Overskud af Fødte, hvis Bidrag til Folkemængdens Formerelse nu ikke længer som forhen tilintetgøres ved Koppeaarenes overordentlige Overskud af Døde. Uagtet denne betydelige Folkemængde er der endnu under gunstige Konjuncturer ingen Overflødighed af Arbeidere, ei heller er Antallet af Almisselemmer endnu stort i Sammenligning med andre Steder. I Henseende til Fremtiden synes denne stigende Folkemængde, at lade Menneskevevnen mere frygte end haabe. Vedføjede Tabel giver en Udsigt over Folkemængdens Forøgelse i de sidste 5 Aar, samt over dens Tilstand i Aaret 1819.

Udtog
af Thorsengs trede Krikesognes Ministerialbøger for det Tidsrum af 5 Aar
fra 1815 til 1819 incl.

Sogn	Fødte			Døde			Flere fødte End Døde			Konfirmerede			Ægte viede	Folkemængde		
	Mand kjøn	qvin dekjøn	Beg. Køn	Md K	Qvk	B K	Md K	Qvk	B K	Md K	Qvk	B K		1819	1801	
Bregninge	126	119	245	81	47	128	45	72	117	80	67	147	64	1510	1215	
Landet	78	97	175	46	49	95	32	48	80	43	42	85	46	870	722	
Bjerreby	93	78	171	62	40	102	31	38	69	84	65	149	55	1250	1023	
Alle tre Sogne	297	294	591	189	136	325	108	158	266	207	174	581	175	5630	2958	

Hovednæringsveien for denne Folkemængde er Agerbrug. Af første Kapitel og vedhæftede Tabeller erfares saavel Agerbrugernes Antal, som deres Grundes Hartkorn. Arealet er meget forskielligt fra 6 til 10 Tønder Land og derover paa en Tønde Hartkorn efter den Bonitet, som Jorderne ved Udskiftningen bedømtes r have. Alligevel er for nærværende Tid de til lige Hartkorn ansatte Jordlodders virkelige Værdie meget forskjellig, og en ny Bonitering og derefter indrettet Taxation vilde være meget ønskelig, saa meget mere, som ikke allene de kongelige Skatter, men ogsaa Afgiften til Herskabet, Tiende, Bidrag til Fattig- og Skolevæsenet m. v., faa Tilfælde undtagne, udredes efter Hartkornet.

Øen Thorseng Del 2

Da hele Øen tilhører Stamhuset, findes ingen Eiendomsjord her, men alt er Fæstegods, paa Hovedgaardens og de benificerede Jorder nær. Hiint blev udskiftet i Aarene 1787 og 1780, i Bregninge og Landet Sogn og 1800 i Bjerrebye, da de fleste af de tilforn jordløse Huse fik Jord, hvert 5 Skpr. Hartkorn, dog i Troense mindre. Indskatningen af en Gaard paa omtrent $5\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn er for Tiden fra 320 til 480 Rbd, rede Sølv og af et Huus med Jord fra 120 til 180. De fæsteledige Steder tilstaaes undertiden den Høistbydende ved offentlig Auction. Indfæstningen betales i Almindelighed strax. Fæstet gjelder for Mandens og efterlevende Enkes Levetid; gifter denne sig, maa der fæstes paa ny. Før Udskiftningen betales i Indfæstning af en Gaard 150 til 500 Rd. d. K. efter Gaardens Størrelse; af et jordløst Huus med Hauge betales fra 20 til 50 Rd. d. K.

En hovningsfri Gaard betalte før Udskiftningen i aarlig Afgift til Herskabet 36 til 50 Rd. d. K. og, naar den gjorde Hoveri, 20 Rd. mindre. Efterhaanden er Pengeafgiften for de Fleste forandret til Korn, saa at der nu af de nye Hovningsfrie Bønder svares 24 Tdr. til 27 Tdr. Korn ligemeget Rug, Byg og havre, og af de Hoverigjørende 9 Tønder mindre. I denne Afgift er da baade Landgilden og tvende Korntiende indbefattede, men Ydelam, Gjæs og Smaarædselstiende svares desuden. Bønderne i Bjerrebye Sogn, som længst bort fra Hovedgaarden, saavel som en Deel i de andre Sogne have alt længe været frie for Hoveri, dog maae de alle aarlig gjøre visse Kjøreægter ved Gjødningens Udførelse og Favnebrændes Befordring til Hovedgaarden eller til Udskibningsstederne samt 12 Gangdage.

Hoveriarbeidet er bestemt og forrettes for nærværende Tid kun af 22 Gaardmænd der ere inddeelte i 5 Roder. Foruden det nødvendige Spændarbeide, til at forrette det enhver ideelte Markarbejde, hvilket nogenlunde kan bedømmes efter Plougdagene, der for hver Gaards mand kan beløbe sig fra 7 til 9, gjøre de ugentlig 3 Gangdage.

En Huusmand med Jord, 5 Tdr. Land, svarer i aarlig Afgift til Herskabet 16 Rbd. rede Sølv, nogle levere i dets Sted 15 Skjepper Korn, andre kun en ringe Afgift i Penge, men gjøre da en Hovdag om Ugen. Af de jordløse Huse med Hauge paa 1 a 2 Skpr. Land, ofte med gode Frugttræer, betales i Indfæstning 40 a 80 Rbd. rede Sølv og gjøres en Ugedag.

Ligesom andre Avlssteder og Boliger, fæstes ogsaa Færgegaardene og Møllerne, dog af Bregninge Mølle, der er indrettet med Grubbe- og Sigte - værk, er ingen Indfæstning givet men svares aarlig Forpagtnings-Afgift 130 Tdr. Rug foruden Forpligtigelse paa Fæsteren aldeles frit at formale til Hovedgaardens Brug 300 Tdr. Korn aarlig.

Sætter vi, uden at beregne Indfæstningssummen og sammes aarlige Renter, en af de nye Fæsteres aarlige Korkafgift til Herskabet	24 Tdr. - Skpr. Korn
Præstetiende omtrent	4 Tdr. 3 Skpr. - -
Degne og Skolekorn omtrent	- Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skpr. - -
Fattigekorn	1 Tdr. 2 Skpr. - -
Dommerkorn	- Tdr. 1 Skpr - -

Saa have vi en Sum af 30 Tdr. $1\frac{1}{2}$ Skp. Kor.

som en Bonde paa noget over $5\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn aarlig maa udrede, førend han har noget for sig selv.

Øen Thorseng Del 2

Efter et Middeltal bruger han til Udsæd, bestem til at modnes,	
høstes og tærskes	25 Tdr.
Brød- Gryn- Meel- og Malt - Korn	30 Tdr.
Løst Korn til Hestes Fodring, samt til	
Huusholdningskreaturers Fodring og Fedning	25 Tdr.

Summa 110 Tdr. 1½ Skp.

Regne vi nu, at han det ene Aar med det andet avler 6 Fold af alt Slags Korn, følgelig 150 Tdr., saa bliver ham kun omtrent 40 Tdr. Tilbage, som han kan sælge eller paa anden Maade gjøre i Penge. Disse 40 Tdr. maae betragtes som det Overskud, en Fæster af en middelgod Gaard i et middelgodt Aar beholder til Salg. For Fæstere af de ringere Gaarde, eller maadelige Aar, bliver Overskudet til Salg endnu langt mindre. Umuligt kan altsaa den Thorsengske Bonde i Almindelighed af sit Kornoverskud bestride Udgifterne til Kongelige Skatte, Skolelærernes Lønning i Penge, Skolers Opførelse of Vedligeholdelse, Gjordemoder og Fattigvæsen, Folkeløn, Avlsredskabers aarlige Forbedring og m.m., som henhører deels til det som ham aldeles Nødvendige, deels til at forskaffe ham de Livets Behageligheder, hvoraf ogsaa han ønsker sig en ringe Deel. Mange, som ingen anden Næringsvei drive end deres Agerbrug, ere derfor og kun i maadelige Omstændigheder og drage deres vigtigste Indtægt mere af Kreaturers Tillæg og Opdræt, af Smør, Flæsk, Æg, samt Kleverfrøe, Kummen og Frugt, end af Korn.

Selverhvervet Velstand finder man kun hos dem, der have udmærket gode Gaarde, og en vis Grad af Overflødhed er sjelden Andres end de snilde og heldige Hestepangers Lod.

Overalt er Thorseng med al sin Frugtbarhed dog ei istand til ved dens nærværende Jorddyrknings Frembringelser at afgive tilstrækkelig, end sige overflødig, Underholdning for den nærværende Folkemængde. Følgende overslag vil bedst kunne bevise dette:

Thorseng indeholder efter Begtrup 12349 Tdr. Land g., Skov og Krat efter samme 1458 Tdr. g., altsaa Uger og Eng 10891 Tdr.g. Engene her paa Landet ere ubetydelige, og da der desuden i Almindelighed dyrkes rigeligen det Halve af hver Gaard- eller Huslod med Korn, som modnes, saa antages vel med rette som aarligt Kornland 10863/2 54451 Tdr. Land. Da udsæden her tillands er meget tyk, tør man med Hensyn til denne ikke regne uden i det højeste 12000 kvadrat Alen paa en Tønde Udsæd. Altsaa skulde aarlig saaes i det mindste 6350 Tdr. Korn. Men da deels meget Land bortgaaer til Veie, Inddigninger, Byggepladser og Hauger, deels hiin Sum overstiger den, der udkommer, naar man beregner hver Mands rimelige aarlige Udsæd, saa kommer man nok Sandheden nærmest, naar man antager 5500 Tdr. Korn for hele Øens aarlige Udsæd. Man tør efter saa tyk Udsæd ikke antage høiere end 5 Fold over Udsæden, altsaa 27500 Tdr. Disse vurderede efter Byggets Gjennemsnits - Priis i de sidste 20 Aar a Tønde

4 Rdl, rede Sølv	111000 Rbd. rede Sølv
------------------	-----------------------

Af Qvæg har i Gjennemsnit hver Gaardmand 8 Malkekøer og hver Huusmand 1½. Af første gives 180 a 8 Køer er 1440, af sidste omtrent 280 a 1½ Ko er 420. Paa Hoved- Præste- Degne- Gaarde og Møller regnes 200, altsaa, ialt 2060 Køer, hvis Produktion i Smør og Ost anslaaes a 16 Rbdlr. r. S.

32960 Rbd. rede Sølv

Øen Thorseng Del 2

Desuden beregnes Værdien af den Melk, som forbruges daglig i Huusholdningen, samt af Kjærnemelken og Vallen til Svineføde a 6 Rbd. r. S. pr. Koe 12360 Rbd. rede Sølv

2060 Malkekøer give omtrent 2000 Kalve. Af disse tillægges omtrent hver 5te. De øvrige 1600 fortæres for det meste spæde, eller blot opfødte nogle Dage a 4 Mk 1066 Rbd. rede Sølv

Istedetfor de 400 tillagte Kalve afgaae aarlig ligesaamange Køre til Salg eller Slagtning, der, forsaavidt de ere ernærede uden Korn, anslaaes til 20 Rbd. Stk. 8000 Rbd. rede Sølv

Af Faar kan regnes i Gjennemsnit paa hver Gaard 8 og hvert Huus 2 stykker, samt paa Hoved-Præstegaarde c. 100 Stykke, hvis Lam og Uld for hvert Faar 4 Rbd. r. S. 8432 Rbd. rede Sølv

Af Gjæs tør vel neppe antages flere end 400 foruden Gaserne. Regnes paa hver af dem 5 Gæslinger, saa haves 2000 saadanne, der, førend de sættes paa Stie for at fedes med Korn, ere 9 Rbmk. værd Stk 3000 Rbd. rede Sølv

Da det øvrige Fjæderkræe fødes med Korn, regnes Udbyttet af samme ikke høiere end 150 Rbd. r. S. 150 Rbd. rede Sølv

Frugten af 12000 smaae og store Frugttræer a 2 Skpr. aarlig er 3000 Tdr. a 4 Rbd. r. S. 12000 Rbd. rede Sølv

Kartofler, forsaavidt de ikke opfodres, andre Havesager, Humle, Kummen, Kleverfrøe og Biavl 5000 Rbd. rede Sølv

Hesteavl 500 Rbd. rede Sølv

Summa 191468 Rbd. rede Sølv.

Dividere vi nu denne Summa med nærværende Folkemængde 3630, bliver lidet over 53 Rbd. r. S. eller 26 Specier det, som falder paa hver Person, hvilket man vist ikke vil ansee for overflødigt til et Menneskes Underholdning hele Aaret igjennem, ja ikke engang tilstrækkeligt naar derfra drages Summen af alle de til ovennævnte Produkters Frembringelse medgaaende Udgifter, som betales uden for Øen, fordeelte lige paa hver Person, hvortil de Kongelige Skatter samt Udgifter til Steenkul, Jern, Salt m.m. henregnes.

Til Lykke har Thorseng foruden sit Agerbrug endnu nogle faa andre Næringskilder, der, om de end ei altid flyde lige jevt, dog, dels betydeligt bidrage til Velstandens Forøgelse hos Enkelte, dels skaffe daglig

Øen Thorseng Del 2

Fortjeneste for en Mængde Mennesker, som da lidet eller aldeles ikke leve af Agerbrug. Da dette alligevel er Øens vigtigste Næringsvei, saa fortjener det først nærmere at beskrives:

Det kan her ikke være min Hensigt at give Efterretning om det engelsk - flanderske Agerbrug, som i en Rad af Aar er drevet ved Hovedgaarden. En omstændelig Beskrivelse af dette have vi allerede i v. Esfens mærkværdige Jordbrug, og i min nærværende Stilling seer jeg mig ikke istand til at give den bedre. Kun er jeg Sandheden skyldig her at anføre, at Forfatterens alt for store Begjerlighed efter at erholde og i sit værk fremstille overordentlige Resultater har undertiden forledet ham til, deels at see hvad Andre ikke kunde see, deels at tillukke Øinene for det, der var aabenbart for Andres, der vare mindre indtagne end han af det paa Hovedgaardens Jorder udførte Frugtvoxelbrug. Dette være imidlertid sagt uden Hensigt til at forringe Frugtvoxelsystemet i sig selv, om hvis Fortrinlighed, i det Hele taget, der uden Tvivl med Tiden kun vil blive een Stemme. Dog først, naar man efterhaanden, maaskee efter flere mislykkede Forsøg, har lært at angribe Sagen med den fornødne Forsigtighed og ingen fast Sædfølge at indføre, førend man tilstrækkelig kjender sin Jordbunds Kræfter, samt Mængden og Varigheden af de Midler, man har ihænde, til at vedligeholde eller forøge samme, først da vil man af hiint Systems almindelige Indførelse kunne vente sig de forønskede Frugter.

Den Forandring, som i de senere Aar er foretaget, saavel med Driften paa Slottes Lykker, som især med den ved Thaersminde i nogle Aar brugte strænge Firemarks-Drift, der nu aldeles er ophørt, da den efter tvende Rotationer befandtes alt for meget at have udtømt Jordens Kræfter; fremdeles Markernes Udlæg i flere end eet Aar til Klever og Indførelse af Vikkehavre og Boghvede til Afslaaening isteden for Dyrkning af adskillige Brakfrugter, der her ikke vilde svare Regning - synes allerede at yttre en velgjørende Virkning paa de sidste Aars Afgrøder.

Agerbruget hos Bønderne er, mere end paa de andre udskiftede Bøndergodser, forskjelligt, dog er Sexmarksdriften den almindeligste.

Der brydes da til:

1. Byg, som saaes efter 3die Pløining.
2. Rug, hvortil gjødes,
3. ½ havre med Klever, ½ Bælgsæd.
4. ½ Klever, ½ Byg.
5. 6. Klever

En lignende Drift med 7 Marker og 5 Aars Leie:

1 Vaarsæd, 2 Rug, 3 Bælgsæd, 4 Vaarsæd, 5, 6, 7, Klever, findes oftere her, ligesom 5 Marksdriften: 1. Havre eller Byg, 2. Rud, 3 ½ Havre med lever, ½ Bælgsæd, 4. ½ Klever, ½ Byg med Klever, 5 Klever, af Enkelte bruges. Nogle begynde og Rotationen med Rug efter en Pløining, hvortil gjøde. Herefter følger Byg og saasom ovenfor. Andre have ingen vis Sædefølge, men forandre efter Markernes forskjellige Beskaffenhed og andre Omstændigheder.

Bælgrugterne, som saaes her, ere i Almindelighed gule Ærter, Vikker og Bønner, i de senere Aar have mange begyndt af saae nogle Tønder Vikkehavre til grønt Foder paa Stald, især for Heste, og befinde sig

Øen Thorseng Del 2

særdeles vel derved, ogsaa lægges, meest i Bælgsædmarken, ofte et Par Agre med Kartofler, der unægteligen her paa Landet dyrkes i større Mængde end ellers almindeligt er i Danmark.

Man feiler nepper, naar man paastaaer, at Sandsen for en forbedret Agerdyrkning er her mere udbredt end ellers i Danmark paa ligestort Areal; i det mindste gives her ikke faa Bønder, som hænge mindre ved gammel Vane og Slendrian end andensteds. Man finder sig i Forandringer og indføre dem, naar man erkjender deres Nytte; man begynder hist og her med Forsøg i det smaa og kommer saaledes til Erfarings Overbeviisning, uden at udsætte sig for betydeligt Tab. Det smaa 6-radde Byg har i de senere Aar meget maatte vige for de toradede, der paa lettere sandmuldede Jorder befindes sikrere og giver en jevnere aarlig afgrøde. Hvede, som man tilforn næsten aldrig saa her uden paa Hovmarkerne, skjøndt Jordbunden mængstedes er fortrinlig skikket til den, dyrkes nu af mange og lykkes vel, dels i reen Brak, som først i de sidste 8 Aar er begyndt at bruges og nu er temmelig almindelig, dels efter Vikkehavre, naar denne afslaaes grøn og Stubben strax nedpløies. Staldfodring udbredes aarlig mere og meer, især holde Huusmændene deres Køer og adskillige Gaardmænd deres Heste og Ungkræe paa Stald. Nærværende Stamherres Forslag at pløie med Køer, især for Huusmænd, der da bleve mere uafhængige af Gaardmændene, synes ikke at favne Bifald, og Exemplet, han selv har givet, har allerede fundet Efterlignere. Den lette Ploug med bevægelig Muldskjeld, som et Par nye Fæstere fra Sundevit have ført her til Landet, er alt eftergjort og bruges af adskillige, ogsaa har man begyndt efter deres Exempel, at merge hist og her.

Unægtelig stræber saaledes den Thorsengske Bonde fremad til det Bedre, og Stødet til denne Fremadstræben er uden Tvivl kommen fra det Exempel, som er givet paa Hovmarkerne, hvilket nødvendig maatte vække Opmærksomhed og foranledige efterlignende Forsøg hos de mere Tænkende. Hvorledes imidlertid Hr. v. Esfen i sit ovenanførte Skrift, dansk Oversættelse p. 19, kan fortælle, at Alle, endog Bønderne her, ere, allerede 1806, næsten lidenskabelig indtagne for Vexeljordbrug og Brakfrugtavl, det begriber jeg ligesaalidet, som hvorfra han har den Efterretning, at samme Aar vare 550 Tdr. Kartofler lagte paa Bøndernes Marker og 50 Tdr. Land dyrket med Hestebønner, Gulerødder, Kaal, Roer og Sennep, i det mindste har af disse 60 Tdr. Land sikkert de 58 været dyrkede med Bønner og kun de 2, maaskee hos Lars Rasmussen i Vemmenæs og den i hine Skrift omtalte Huuskone og Arbeidermand, med andre Brakfrugter; thi de af Hs. Ex. Gen. Lieut. Juel selv paa hans Forsøgsgaarde i Lundbye, Knudsbølle og Vornæs dyrkede Brakfrugter kunne dog ligesaalidet her komme i Betragtning, som de Kartofler og Rødder, den Kaal og Sennep, der aarlig dyrkes i Bøndernes Haver. Naar undtages Hovedgaardens og Forsøgsgaardenes Jorder, findes ingen egentlig vedvarende Frugtvoxeldrift her paa Landet, uden allene hos Hr. Pastor Ridder Møller i Vorre, Lars Rasmussen, Gaardmand i Vemmenæs, dennes Søn Sognefoged Hans Larsen i Lundbye og paa Hr. Forvalter Thygesen Gaard i Vornæs, hvortil endnu kan henregnes Gaardmand Rasmus Jørgensen i Vornæs. Forvalter Thygesens Drift ligner Lars Rasmussens, som findes i v. Esfens Jordbrug nemlig: 1. Brakfrugter, 2 Byg 3. Klover, 4. Kever, 5 Rug eller Hvede, 6 Ærter og Vikker 7. Byg eller Havre. Sognefoged Hans Larsen har paa sin Gaard i Lundbye indført følgende Drift: 1. Havre eller Byg, 2. Vikkehavre, som afslaaes, og Kartofler, 3. Hvede og Rug, 4. Bælgsæd, som modnes, 5. Byg, 6. Klover, 7. Klover.

Hr. Pastor, Ridder Møllers Drift ligner den sidst anførte, undtagen at Kartoflerne lægges 4de Aar af Rotationen, altsaa i Bælgsædmarken. Hos dem alle holdes Besætningen paa Stald en stor Deel af Sommeren.

Øen Thorseng Del 2

Gaardmand Rasmus Jørgensens Drift i Vornæs er denne: 1. Vikkehavre, 2. Vintersæd 5. Ærter og Kartoffler, 4 Byg, 5. Den halve Mark med Klever, den halve med Havre. Da han vexler med Kartoffler og Ærter samt med Klever og Havre, er det egentlig en Timarksdrift, hvori kuns eet Aar Klever, hvilken Drift kun i Forening med et betydeligt Areal Engbund kan bestaae. Ogsaa er han i Besiddelse heraf, staldfodrer bestandig og har dertil særdeles gode Indretninger.

Foruden hos ovennævnte lægges hos nogle faa, 10 eller 12 Bønder, ligesom og paa Landet Præstegaards Jorder aarlig bestemt 20 a 30 Tdr. Kartoffler paa 2 a 3 Tdr. Land, de øvrige lægge kun nogle faa Tønder og adskillige slet ingen. Ogsaa af Huusmændene dyrkes de ofte. Med Sikkerhed kan man antage, at der i de sidste Aar uden for Hovedgaarden aarlig ere lagte 800 til 1000 Tønder Kartoffler, hvis Afgrøde man vel kan beregne til 7 Fold over Udsæden, og hvorved aarlig 100 Tdr. Land er paa en fortrinlig Maade beredte til den følgende Sæd.

Andre Brakfrugter er det mig ikke bekjendt, at man for nærværende Tid dyrker her paa Landet. Af Hør og Hamp dyrkedes under Krigen en Deel; men denne Avl aflagdes af mange efter Freden, dels for at spare den megen Tid, Forarbejdningen medtage, der ofte satte Rugsaaeningen tilbage, dels fordi den i Forhold til daværende Priser befandtes sjældent at svare Regning. Boghvede dyrkes vel hist og her, især i Bregninge Sogn, hvor Jorden ogsaa er bedst skikket til den, dog er Productionen deraf temmelig ubetydelig; af Hestebønner derimod dyrkes aarlig, meest i Landet og Bjerrebye Sogne, en ikke ubetydelig Mængde.

Spørger man nu, paa hvilket Trin af Fuldkommenhed det thorsengske Agerdyrkningsvæsen befinder sig for nærværende Tid, i Sammenligning med Agerdyrkningsvæsenet i det øvrige Danmark, saa troer jeg vel at torde sætte det paa et Trin, der er over det midterste, og intet vove ved at yttre min Formodning om, at det bestandig vil stige høiere. Sandsen for det Nyttige, uden Hensyn til, om det er gammelt eller nyt, er nu engang hos den thorengske Bonde. At han er langsom til at vælge det Ny, kan man ikke fortænke ham i, helst i nærværende Tider, der byde ham den høieste Grad af Forsigtighed; men at han har Vedholdenhed til, uagtet Hindringer, at sætte det igjennem, om hvis Gavnlighed han engang er bleven overbeviist, det bevise blandt andet de 12000 til 13000 Frugtræer og de endnu langt flere Tusinde Pile- og andre Træer, som pryde hans Haver og Indhegninger, og som forøges, skjøndt enhver, som kjender Thorseng veed hvilken local Hindring han, i Henseende til sammes Opelskning og Bevaring om Vinteren, saalænge de endnu ere unge og glatte paa Barken, fornemmelig forhen har havt at kjæmpe med.

Af de i nyere Tider opfundne eller forbedrede Agerdyrkningsredskaber ere blandt Bønderne ingen uden Kartoffelplougen i Brug. Kun hos Gaarmand Lars Rasmussen i Vemmenæs findes en Tærskemaskine. Den thorengske Ploug, saadan, som den i Almindelighed gjøres, er temmelig tung, dog gaaer den for den duelige Karl, der forstaaer at stille og kile den ret efter Jordens Beskaffenhed og Dybden, hvori han vil pløje, sikkert og uden Besværighed. Ikke sjældent har man Muldfjelden udhulet eller krummet ud ad, som paa den ved Slottet brugelige Schmalske Ploug. Den her ny sundevitske Ploug har ved sin opad krummende Bom eller Aas sin bevægelige Muldfjeld, de rkan stilles høiere, og lavere, og ved sin Lethed betydelige Fortrin. Især er den ypperlig til at fælde med, fornemmelig naar den indrettes til 2de Langjern, hvoraf det ene deeler den ved det andet afskarne Plougstrimmel, førend denne afskrælles af Skjæret og omvælttes af Muldfjelden.

Øen Thorseng Del 2

I Almindelighed spændes 4 Heste for Plougen, dog bruges ogsaa ofte, især af Parcellisterne, kun to, alligevel bruge de af Magelighed Plougdriver, og det er næsten kun paa Hoved- og de 2de Præstegaarde, at denne, som ganske overflødig, er afskaffet.

Harven, som bruges her, har intet særegent; men harver mellem Pløiningerne til Byg meget stærkt, naar det gjøres nødt ogsaa paa tvers, derimod efter Udsæden kun saa meget som behøves for at skjule Sæden, da man troer, at man ved pulverisere de øverste Jordkonolde for meget, bringer det deri indsluttede Ukrudsfrø desto villigere til at spire. Eftersom man harver een, to eller flere Gange op og ned af Ageren, kalder man det at eentinne, tvetinne, tretinne.

Trumlen anvendes flittig paa den nylig af Jorden opkomne Byg- og Havre- Sæd, eller ikke

Gjødningen, som her almindelig anvendes til Vintersæden, samles i eller ved Gaarden, udkjøres tidlig om Sommeren og opsættes, blandet med levnet Foder, gammel Tækkehalm, eller Tang, i en stor Møding paa Bygmarken, hvor den tildækkes med Foder eller Tang, Ved saaledes at henstaae Sommeren over, svinder den omtrent $\frac{1}{4}$, men ansees da ogsaa, om med rette tør jeg ikke afgjøre, for saameget desto virksommere, og er i Efteraaret, saasandt Bygsæden er indavlet, lettere at føre ud paa Ageren. Omtrent 50 Læs til 4 a 500 Pd. lægges paa en Tønde Land.

Tangens Brug til Gjødning er her temmelig almindelig, især for Strandbeboerne, som have lettest ved at erholde den frist, og opkjøre den strax efter Høivande, førend den ved det atter stigende Vand og fralands Vind bortføres igjen. Foruden den Tang, man blander i Mødningen paa Marken, kører man den og grøn hjem i den broelagte og med Steen omsatte Svinegaard, hvor den af Svinene gennemæltes med den af dem faldne Gjødning og Urin og udkastes derpaa i Dynge efter 3 a 4 Ugers Forløb. Ogsaa føres den paa Gaardspladsens Steenbro, hvor den søndertrædes af Kreaturerne og derpaa blandes med den samlede Gjødning i Møddingestedet. Den første Maade er unægtelig den bedste, da Tangen paa den opsamler og inddrager Gjødningens flydende Deelee, der ellers lettelig gaae tilspilde, og selv saa meget lettere forraadner. Mod den paa Strandbredden opskyllede, henliggende, halvforraadnede Tang har man længe næret den Fordom, at den dels intet gavnede, dels endog skadede Jorden, ved at gjøre den for løs, og mekanisk virke til Græsroddernes hurtige Formerelse, dog har man paa de senere Aar ogsaa begyndt at anvende den med Fordel, især ved at bringe den i sin naturlige Tilstand uden nogen Blanding paa den til Kartoffler bestemte Ager. Den friske Tangs Anvendelse til at rygge Tage, flette Gavle, tække Kartoffelhuse og Svinestier, er her almindelig. Overhovedet benyttes vel ikke Tangen her paa Øen med den Omhyggelighed, som paa de mindre Øer, især paa Strynø, hvor man ikke engang nænner at rygge Huuse med den, for at spare den til Gjødning, dog hentes aarlig sikkert omtrent 400 Læs fra Strandbredden, hvor dog og meget endnu bliver henliggende og bortskylles.

Ved Indhøstningen, især af Vintersæden, lægges saare sjældent Sæden paa Skaar, men afmeies indad og opbindes strax af den efter hver Høstkarl følgende Pige i Neeg, der dog i Almindelighed ere vel store, hvorved noget af Fordelen ved denne ellers efter vort klima rigtigt beregnede Høstmaade tabes. Tvende saadanne Neeg sættes sammen paa Ryggene af Ageren og kaldes en Kjærv; 20 Kjærve udgjøre en Trave. Han man saamange af disse, som man har udsaaet Skjepper af Sæd, anseer man det for en god Høst hvad

Øen Thorseng Del 2

Foderet angaaer, og har man da ved Udstrækningen omtrent 7 Skpr. Rug, og 10 Skpr. Havre af Traven, er man med Høsten i det Hele meget vel Tilfreds.

I Almindelige Aar har Bonden Huusrum til sin Sæd; dog sættes ofte et Hæs Ærter, som tærskes i Gaarden. Naar der efter frugtbar Høst eller foderrige Aar sættes Kornhæs, takkes disse ofte med Tang, hvorved de bevares særdeles vel.

Uagtet Kleveravlen kan kaldes almindelig her paa Landet, og omtrent i 50 Aar har været indført her, har man dog endnu ikke indseet Nyttens af Kleverhøets rette Behandlingsmaade, Istedenfor at lade den afslaaede Klever ligge roligt paa Skaarene og kun vaersomt vende den, inden man samle den i Stakke, har man skadelige Sædvane, endog naar den kun er tynd, at udsprede den saa jevnt og tyndt som muligt over hele Ageren, og siden, stundum naar den nye Klever er groet over den, at rive op og vende den, hvorved Arbeidet forøges, Blomsterknoppene og Bladene tabes, og næsten intet hjembringes uden fortørrede saft- og kraftløse Stilke. Dog har jeg paa de sidste Aar mærket, at nogle, i det mindste her i Sognet, begynde at lade af fra denne skadelige Sædvaner', og flere haaber jeg, ville snart følge deres Exempel. Derimod indseer man her almindeligen, at Tabet af at lade Kleveren staae til Sæd, ofte er større end Fordelen deraf, og man kan derfor vel antage, at ikke meget mere Kleverfrøe aarlig avles, end aarlig forbruges. Den ikke ubetydelige Handel, som drives her med denne Artikel, synes vel at modsige dette, men det meste af det Frøe, her handles med er avlet paa Ærøe, Strynøe, Langeland og Laaland, ikke paa Thorseng.

At Indhegninger siden Udskiftningen her ere almindelige, sees af det Foregaaende. Omkring Hovedgaardens Marker og Skove findes betydelige Strækninger af Steengjerder; ligeledes i og ved Byerne, saavel enkelte, som dobbelte, saavel med som uden Jordvold og Plantning. Omkring Bøndernes Marker haves de derimod sjældent, da Øen just ikke er meget riig paa store Stene, og de mindste anvendes til Gaders og Veies Vedligeholdelse. De almindeligste Hegn ere Jordvolde med Pileplantning og et lavt Riisgjærde, hvilket aarligen koster at vedligeholde, især da flere Favne deraf ofte bortstjæles om Vinteren. Imidlertid afgive Plantningen, naar den først har nogle Aars Alder, ikke allene et tilstrækkeligt Forraad af Staver og Gjærdsel, for saa lang en Strækning som den selv indtager, men endog for en endnu længere, og der gives Bønder her paa Landet, der endog af deres paa og ved Grøftevoldene plantede Pile have aarligen et betydeligt Overskud til Brændsel.

De almindeligste Pilearter, som bruges her til levende Hegn, ere: Sellie- Piil, *Sulix capræa*, graa Piil, *S. cinerea*, spidsbladet Piil, *S. acuminate*; disse tre Arter benævnes her alle Vidie; Baand- Piil, *S. viminalis*, især den bredbladede, som Bønderne her kalde Talianer, guul Piil, *S. vitellina* og rød Piil, *S. Helix*, her tydske Piil, der i sær i de senere Aar er anvendt meget, da den, foruden det Forraad, den giver af sine Skud, tjenelig til Kurvefletning, ogsaa undertiden danner et temmelig sluttet Hegn, der formedelst Bladenes og Barkens bittre Smag staaer urørt af Kreaturerne. Til Plantning ved Grøftevolde og Gjærder bruges især Skjør Piil, *S. fragilis*, og hvid Piil, *S. alba*, her sei Piil, undertiden sættes ogsaa Sellie- og Baand- Piil, ligesom og Poppelarterne, ikke allene Bæver Asp, *Populus tremula*, og sort Asp, *P. nigra*, som her fører Navn og hvid Piil, men og sammesteds italiensk Asp, *P. dilatata*, og canadisk Asp, *P. canadensis*, meget bruges.

Øen Thorseng Del 2

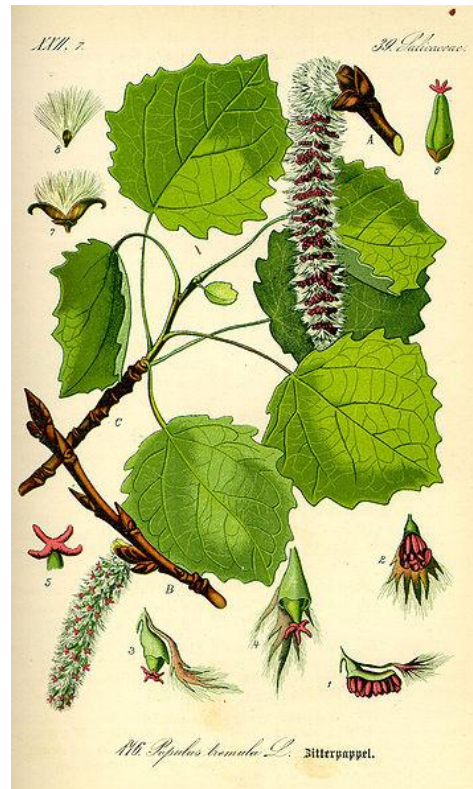
Øen Thorseng Del 2

Salix Helix (Helvetica)

Salix alba

Øen Thorseng Del 2

Populus canadensis.

Øen Thorseng Del 2

Af andre Buskarter, som anvendes til levende Hegn, ere Hessel og Hvidtorn de almindeligste, men foruden, disse anvendes hyppigt Naur, *Acer campestris*, Bøg, Æsk, Ælm, sort Torn, *Prunus spinosa*, Hyben og andre Rosenarter, saavel som Veenved, rød Korneel, Tørstetræ, Hyld, Vandhyld, *Viburnum Opulus*, Kræge, Syrene og Tornblad, *Ulex europæus*. Ikke alle vegne bære man her for disse levende Hegn den tilbørlige Omsorg, eller høster af dem den mueligste Nytte. Man afkapper dem hvert 5te eller 6te Aar ved Roden og maa saaledes bestandig betjene sig af et dødt Riisgjærde ved Siden af det levende Hegn, istedetfor at dette ved en rigtig Behandling selv formaaer at hegne, hvorpaa her dog og i de senere Aar haves adskillige skønne efterlignelsesværdige Exempler.

Over Ufred paa Marken af Huusdyr kan man i Almindelighed ikke klage. Faaret er det eneste af disse, som fra Evret til Foraarets Begyndelse undertiden paa anden Mands Jorder gjør Skade.

Huusdyrerne. Hestene, som bruges her paa Landet, ere vel i Almindelighed kun af Middelstørrelse, men holdes for det meste godt og kunne derfor taale Anstrængelse uden at lide formeget derved. De tillægges her paa Landet eller de kjøbes unge paa Markederne, oftest i 3die eller 4de Aar, men i begge Tilfælde sælges de ofte igjen enten næste Aar, naar de vel fodrede, eller i det mindste inden de have tabt deres Kjende d. e. inden de have naaet deres 9 eller højst 10 de Aar. At fodre Hestene om Sommeren paa Stald bliver stedse mere almindeligt; for det meste bruges dertil Vikkerhavre. Om vinteren bruges Rugfoder, Skaftehavre og Vikker skaarne iblandt hverandre, og mod Foraarets have de Fleeste nogle Læs gode Ærter, som de skjære til dem, hvorved de i Pløietiden staae sig saare vel. Paa gode, stærke Følhopper sætter man her megen Priis, paa Beskeelere har man Mangel.

Qvægracen er her den almindeligste fyenske, der, skjøndt kun middelmaadig af Vert, foretrakkes den større holsteenske. En Ko, som i den bedste Tid giver 5 a 6 Kander Mælk daglig og staaer kun omtrent 6 Uger seen, regnes for at være en særdeles god Malkeko. Fedet og slagtet veier en Ko her, foruden Tællen, sjældent over 18 til 20 Lpd. Man foder dem deels med grottet Korn, deels med Kartofler, hvilke sidste ogsaa gives Malkekøerne om Vinteren, naar Prisen er saa lav, at Fordeel af det forøgede Melkeprodukt kan haves. Kartoffelfordringen er her ofte saameget nødvendigere, som man i Almindelighed har Mangel paa Høe. Istedetfor at man i enrige Egne regner 3 a 4 Læs Høe til et Hoved, er man her saare vel tilfreds med 2 smaae Læs, stundum har man til hvert neppe eet. De fleste Køer tøires hele Sommeren igjennem. Huusmændene især holde dem meget paa Stald.

Øens almindelige Faarerace er maadelig, hos Mange er den forbedret ved Blanding med den langhalede tættuldede frisiske Race, som holdes af nogle. Ved Valdemars Slot haves en Hjord af spansk Herkomst, der ogsaa bed Hs. Excellences og Hr. Pastor Møllers Omhue har begyndt at udbrede sig i Bjerrebye Sogn. Man erkjender her disse spanske Fars Fortrin i Henseende til Mængden og Fiinheden af Ulden; men beklager, at man hverken er istand til selv at bearbejde den, ei heller til let og uden Bekostning at afsætte den.

Af Sviin yndes her meest den store saakaldte Langelandske Race, ar hvilken en tidlig født Foraarsgris, naar den, tilbørlig fedet, slagtes om Efteraaret, veier 8 a 10 Lpd, og et overfedet Slagtesviin 12 til 16 Lpd.

Den lille lavbenede engelske Race her paa Slottet, men da endog overfødte Sviin af samme sjældent bringe det til høiere end 7 a 8 Lpd., ville de, uagtet de koste mindre at underholde, neppe fortrænge de større. Grisesøer holdes jun af Faa. De fleste kjøbe deres Grise 4 a 5 Uger gamle fra Fyen eller Langeland. Sviin

Øen Thorseng Del 2

holdes altid indelukket i dertil indrettede smaa Gaarde med hosliggende Skuer, komme aldrig paa Marken og findes aldrig løse uden i Skovene, naar der gives Olden.

Havevæsenet var af Bønderne paa Thorseng tilforn, ligesom af den danske Bonde i Almindelighed, kun lidet agtet, og blev, Frugttræers Plantning undtagen, meget forsømt. Kun i Troense fandt man tilforn ordentligt anlagte og veldyrkede Haver især ved Skippernes Fæstehuse. I de sidste 10 Aar har ogsaa denne nyttige Green af Landoekonomien udbredt sig over Øens øvrige Beboere. Tilforn saa man i Landsbyerne kun Frugttræer og Grønkaal, hvilken sidste endda kun var slet. Nu finder man hist og her hos Bønderne, fornemmelig i Bjerrebye Sogn, meget vel anlagte og smukt vedligeholdte Urtehaver, der baade lønne deres Dyrkning og skaffe især Hustrue og Børn en ligesaa gavnlig, som behagelig og forædlende Syssel. En Skolelærer i Vemmenæs, navnlig Niels Mortensen, han især gjort sig meget fortjent af Havevæsenet paa Thorseng, ved hos Bønderne at anlægge Haver, ligesom han og selv har en Have, ligesom han og selv har en Have, der vel fortjener at fremstilles som Mønster for Bonden til Efterlignelse, og bestyrer desuden Dyrkelsen af en anden, i hvilken Skoleungdommen i Vemmenæs undervises i og anføres praktisk til en for deres tilkommende Bestemmelse passende Hagedyrkning. Vemmenæs afsætter især sine overflødige Haveproducter, saasom Hvidkaal, Løg, Jordbær, til Rudkjøbing, og Troense til Svendborg.

Megen Kummen (kommen?) er bleven avlet her i Bøndernes Haver; den dyrkes vel endnu, men betaler sig langt fra ikke som tilforn; under Krigen især var den for mange en meget betydelig Indtægtskilde.

Af Humlehaver ere i de sidste Aar mange, dog for det meste smaae, anlagte, og jeg troer at Øen snart ikke vil være langt fra at kunne forsyne sine Beboere med dette nyttige Produkt, hvis forøgede Anvendelse ved Øllets Tilberedelse uden tvivl vilde være saare gavnlig for Sundheden.

Til de Næringsveie, som foruden Agerbruget og Haugevæsenet, især Frugtavl, yde Thorsengs Beboere deres Underholdning, henregner jeg, ei at tale om de simple Haandværker, som i Almindelighed drives paa Landet, Dagleie og akkoderet Arbeide, som forefalder ved Agerbruget, Arbeide i Skovene, Hestehandel, Skibbyggerie og Søefart. Arbejde fattes sjeldent for den duelige og flittige Arbeider. De mangfoldige Grøftevoldes og Gjærders Istandsættelse om Foraaret, kræve mange Hænder og Bonden seer sig ikke altid istand til at forrette alt med egne Folk. Han leier altsaa Huusmænd dagviis, eller akkorderer med dem især om Grøftearbeide; dog giver han dem for det meeste Kosten. Ved Hoved- og Præstegaardene forefalder ogsaa meget Arbeide af lignende Art, der som oftest akkorderes. Om Sommeren giver Agerbruget her kun de sædvanlige Forretninger, uden forsaavidt enkelt Mand kan befatte sig med Mergling, hvilken maaskee i Fremtiden vil give god Fortjeneste. Men om Efteraaret giver Kartofflernes Optagelse, saavel paa Hovedgaardens Marker som hos Andre, Arbeide og Fortjeneste nok for Arbeidere af hvert Kjøn og hver Alder. Optagerne betales med Kartoffler. I almindelighed erholde de hver 9de Skjepp, naar de blot sanke dem efter Ploven, men naar de selv hakke eller grave dem op, erholde de hver 5te eller 6te Skjepp. Et voxent Menneske med 1 a 2 Børn sanker 6 a 8 Tdr, efter Ploven paa en kort Efteraarsdag. Mange Huusmænd og Inderster lade sig ogsaa af Gaardsmændene leie for en vis Betaling til at forrette Gangarbeidet til Hovedgaarden, hvorved for Gaardsmanden spares en Karl og den bekostelige Madpose. Dette finder i sær Sted om Vinteren; dog afgive paa denne Aarets Tid især.

Skovene den bedste Fortjeneste for Huusfolk og Inderster. Da her aarligen hugges Træer til 800 Favne Brænde, saa gives her Arbeide for mange, deels ved at sauge, kløve og sætte i Favn, deels ved at oprykke Stappe eller Rødder, hvilket sidste stundom udgjør Huusmandens meeste Vinterarbeide og vilde endnu

Øen Thorseng Del 2

udgjøre Fleres, naar et Teglbrænderie anlagdes, hvorved den her faldende Mængde Stødebrønde kunde forbruges. Ogsaa for dem, der forstaae at sauge Huustømmer, give Skovene god og stadig Fortjeneste. Da Skovene her paa Landet behandles efter Forstregler og ere beregnede til efter omtrent 80 Aars Forløb, naar den fuldstændige Hugst begynder, at give et aarligt Udbytte af 2 a 3000 Favne Brænde, ville de bestandigen kunne yde en rig Kilde til Fortjeneste for mandlige arbejdere om Vinteren. En Favn Brænde at forarbejde og sætte, hvortil ogsaa hører at fælde Træet, betales med 24 pz S.H.K.

Betalingen for Huustømmer at sauge beregnes for Alenen efter Tømmerets Brede og Tykkelse. Tommer, til 7 Tommers Brede og 5 Tommers Tykkelsen, betales med 1½ pz S.H.K. og i Forhold dertil det Øvrige; f. Ex. Ledeskeer til 3 Tommers Brede og een Tommes Tykkelse med ½ pz o.s.v.

Førend vi danske forlade de Næringsveie, af hvilke den egentlige Landmand drager sin underholdning, maa jeg endnu sige et Par Ord om Hestehandelen her paa Landet. Denne drives fornemmelig af velhavende Gaardmænd, der ofte besidde megen Kyndighed i dette Fag.

Da reiste til Markederne overalt i Fyen, Jylland og Hertugdømmerne, hvor de indkjøbe unge Heste, og sælge dem igjen, enten straks eller efter at have udfordret dem, med Fordeel især til Ærøe og Laaland. Ofte tjene de anseeligt ved denne Handel. Skade at den ikke altid er saa gavnlig for Vedkommendes Moralitet, som for deres Pung, da den, som undertiden bliver bedragen, letteligen fristes til igjen at bedrage Andre, for ikke at lide Tab; ei at tale om, at den giver Anledning til megen Omflakken og Forsømmelse, samt vænner til Sviir og andre Laster. Endnu større Skade, at unge, uerfarne Dagdrivere ikke sjældent give sig af med denne Handel, hvorved de haabe paa en let Maade at vorde rige; med de falde ei allene selv i Fristelser og Snarer, forføre og forføres, men svække og undertiden den erfarne og redelige Prangers Kredit.

Jeg anser derfor denne Handel for mere indbringende end gavnlig for Landet.

De nødvendigeste Haandværkere af Tømmermænd, Murere, Snedkere, Smede, Hjulmænd, Sadelmagere, Skomagere, Skrædere, Vævere, findes her paa Landet; deres Arbeider hæve sig sjældent over det middelmaadige, ofte ere de endog heelt maadelig, men man har vant sig her som andensteds til at tage tiltakke, og man har her saa meget større Aarsag dertil, som den ubetydeligste Reparation, paa hvilket som helst Mou eller Redskab, er forbundet med Omkostninger og Tidsspilde, naar den skal foretages af Kjøbstædshaanværkere, hvorfor det og var at ønske, at disse vilde lade Øen beholde deres Haandværkere i Roe.

En saare fordeelagtig Næringsvei har i en Række af Aar Skibsbyggeriet ved Troense været. Denne Landsbye eller Flække har ved hiin Green af Vindskibelighed udmærket sig endog frem for flere af Danmarks Søekjøbstæder. Skjønt Konsten at bygge Skibe drives her uden egentlig Theorie, ja uden foregaaende Tegning, øves den dog praktisk til en sjelden Grad af Fuldkommenhed. De Yngre lære Erfaringsreglerne og Haandgrebene af de Ældre, og Kyndige tilstaae, at Fartøier, byggede her efter denne simple Anviisning, udmærke sig ei allene ved Skjønhed og Styrke, men og som hurtige Seilere. At General-Postamtet her har ladet bygge 3 af sine Postsmakker og nu lader bygge den fjerde, gjør de herværende Skibsbyggere Ære. Under Krigen byggedes her 6 Kanonbaade. For nærværende Tid ere i Troense kun 5 Skibbyggestere (indtil indeværende Aar vare her 7), af hvilke aarlig ere byggede 4 a 6 Fartøier; siden 1807 dog kun ialt 34.

Øen Thorseng Del 2

Men Skibsbyggere, dannede i Troense, have desuden i Svendborg, Faaborg, Flensborg og flere Steder bygget mange; thi, de søges med Begjerlighed paa alle Værfter.

Skade om denne herlige Næringskilde for Landet skulde saaledes vedblive at aftage, som det desværre har været Tilfældet siden Freden, thi foruden hine 7 Mestere fandt 18 til 20 Tømmermænd, 2 Rebslager, 1 Smed, 2 Snedkere og mange Dagleiere derved deres rundelig Brød, og mangelen samlet Skilling kom ind ved Salget af de forfærdigede Skibe. Thorseng med sine herlige Ege, hvori meget Krumtømmer, og fine fortrinlige Kiølbøge, saavel som med sin bekvemme Beliggenhed synes og ret at egne sig til Værfternes Anlæggelse for mindre Fartøier, og ubodeligt Tab vilde det være, ei for denne Øe allene, men for Danmark, om den nu i saa mange Aar herværende og til en vis Grad af Fuldkommenhed bragte Konst skulde, i steden for at stige endnu højere, efterhaanden hensmægte, vel endog tilsidst aldeles uddøe!

Om Seiladsen gjelder det samme som om Skibbyggeriet. Ei heller den er nu hvad den har været. Troense eier vel endnu omtrent 21 Fartøier paa 60 til 1200 Tdr., ialt næsten 12000 Tønders Drægtighed, men i de sidste Aar efter Freden have de meget ofte ligget stille, da hverken Fart for egen Regning eller Fragtfart have for bestandig givet tilstrækkelig Udbytte. Uden for Troense eier Thorseng endnu 3 Fartøier, 2 i Vindeby og eet i Vornæs. Man seiler for nærværende Tid næsten ikke med andet end med Frugt og brænde, sjeldnere med Fedevare og Korn. Handelen paa Østersøen og Norge er saare ringe, paa Engeland og Middelfart endnu ringere, skjøndt disse egne før Krigen, i Troenses blomstrende Periode, oftere besøgte. Naar man derfor i Athene for Novbr. 1817 læser, at Troense før Krigen kun havde 5 Skibe, maa dette ingenlunde forstaaes om den sidste Krig, men heller om den nordamerikanske, thi de sidste 40 til 50 Aar har Skibenes Antal i Troense ikke været saa lidet. De Troenske Skippere, som tildeels have taget Borgerbrev i Svendborg, eie ofte selv de Skibe de føre, og ere tillige Rhedere af dem. De hyre Mandskabet enten for en heel Sommer - saa mange Maaneder, som Vinteren tillader, at der seiles, eller for hver Reise. Ofte tage de ogsaa Fragt, hvor de kunne faae den, og der have været Tider, da alle Skibene vare bestandig i Farten, og da enhver Skipper, som blot havde 2 a 3 Uger ledige, løb strax til Flensborg for at hente Steen, da han vidste, at han ufortøvet og med Fordeel kunde afsætte dem i Kjøbenhavn. De Tider ere ei mere, men hvormeget de have bidraget til at vedligeholde og forøge Thorsengs Velstand, skjønner enhver, som veed, hvad Indflydelse Handel og Skibsfart har paa en Egn og baade midde- og umiddelbar paa alle dens Beboere. Ogsaa var det hine Aars bestandige tildragende Skibsfart, som forøgede Folkemængden i Troense næsten til det dobbelte, saa at denne Flække, skjøndt bestaaende af lutter Fæstehuse med liden eller ingen Jord, nu tæller over 600 Mennesker. Man maa imidlertid tilstaa, at ogsaa nu have mange af Troenses Indvaanere deres Brød af Skibsfarten, og flere ville faae den, saasnart denne ved heldigere Konjuncturer oplives paa nu.

Endskjøndt det vel er i de sidste omtrent 50 Aar, at Troenses Skibsfart har tiltaget i den Grad, som ovenfor er meldt, har dog ogsaa i ældre Tider Thorsengs Beboere befattet sig med Skibsfart og Handel. Dette sees blandt andet af Pontoppidans danske Atlas Tom 3p. 537, hvor anføres Kristian den Førstes Brev af 1470, som forbyder ulovlige Havnes Brug til Forprang, saasom Thorøe, Thorseng ec., hvis Beboere ikke maatte seile til Tyskland med deres Vare og hente Humle, Staal, Salt ec., men sælge og købe med Svendborg Borgere. Og da disse desuagtet senere hen fandt Anledning til Klage over Thorsengernes ubeføjede Handel, udgik Aar 1560 Brev fra Kong Frederik den Anden til Lehnsmanden Frantz Brokkenhuus, om at have nøie Indseende med de Pebersvende paa Thorseng og andre Øer omkring ved Svendborg, hvis Borgere idelig

Øen Thorseng Del 2

bleve fornærmede ved Hines Forprang. Af det Udtryk Pebersvende tør man vel slutte, at det egentlig har været de driftige Lubekkers Fuldmægtige, der her, som andensteds, har stræbt at rive Handelen til sig.

Man skulde troe, at Thorsengs mange Kystbeboere skulde i Havets Fiskerige Skjød søge og finde en særdeles overflødig Kilde til Næring og Underholdning. Men dette er langt fra at være Tilfældet. Her haves for nærværende Tid 2de store Bundgarn, et ved Valdemars Slot og et ved Vemmenæs, der temmelig vel skulle betale deres Rygtning, men dette er ogsaa Alt, hvad der af Betydenhed kan siges om Fiskeriet her. Næsten ikke een Fisker, jeg forstaaer derved en Mand, som gjør Fiskeriet til sin Hovedfag og driver det som Levebrød, findes jer paa hele Landet. I Troense have vel de fleste Skippere Garn og Baade, de bruge dem ogsaa, men sjeldent med udmærket Held. Om Aarsagen hertil ligger i Fiskernes Ukyndighed, i Redskabernes Uduelighed eller i Mangel paa Fisk, tør jeg ikke bestemme. Udenfor Troense give Faa sig af med at fiske, uden for saavidt enkelt Mand undertiden kan sætte Flynderkroge eller stange Aal ved Blus. Den jordløse Huusmand har ikke Raad til at anskaffe sig Fiskeredskaber, og Manden med Jord - hvo fortænker ham i hellere passer sin Avling og søger Arbeide paa Landjorden, naar han kan faae det, end uden Nød underfalder sig Fiskeriets Nøje og Farer, om der endog stundom levnes ham Tid dertil?

Kun naar Huusmanden, han have nu Jord eller ikke, klager over Mangel på Arbeid og Fortjeneste, var det skjønt, om man kunde give ham Fiskeredskaber ihænde og Forstand til at bruge dem; Thorseng vilde da have en Næringsvei og en sund og velsmagende Føde mere; thi for nærværende Tid leve dens Indvaanere midt i Havet, næsten uden at nyde andre af dets Frembringelser end til Sparsommelighed nogle Sild og Flyndere.

Det forekommer mig iøvrigt, at Søen aldeles ikke er den thorsengske Bondes Clement, det mindste gives uden for de egentlige Søefolk Faa, som befatte sig med, eller forstaae saaledes at seile med Baade, som Bønderne paa de mindre omliggende Øer. Ogsaa er af de omtrent 80 Thorsenger, der findes i Søerollen, som tjenstdygtige, vel neppe over 1/4 udenfor Troense og af denne Fjerdedeel ere kun Nogle Jordbrugere. Landrollen indeholder ogsaa omtrent 30 Vaabendygtige ved den staaende Hær, foruden 100 til 120 Mand annecterede. At Thorseng saaledes, foruden en talrig Kystmilice, bestandig har henved 280 Mand vaabendygtige til Statens militaire Lang- og Sø- Tjeneste, er en Sag, som fortjener at bemærkes i denne Øes statistiske Beskrivelse.

